

גר קטן

[כתובות יא.] אמר רב הוא גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין מאי קמ"ל דזכות הוא לו וכו', ובתוד"ה מטבילין הקשו והא זכיה מטעם שליחות ואם כן היאך זכין לקטן והא אין שליחות לקטן ותירץ ר"י דקטן אית ליה זכיה מדרבנן, וה"נ הוה ליה מדרבנן, יעו"ש, אמנם בתוס' בסנהדרין ר"פ בן סורר מורה כתבו בד"ה קטן וז"ל: ונראה דזכיה דגירות לא דמי לשאר זכיות דמה שבית דין מטבילין אותו אינם זוכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו והגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה עכ"ל, יעו"ש. ועיין בחידושי רע"א שהקשה על התוס' וז"ל: ולפי הגירסא שלפנינו בפרק אי נמי דזכיה מדרבנן אית ליה קשה איך משכחת גר קטן מדאורייתא וכתבו בתוס' דמשכחת לה במעוברת שנתגיירה דבנה אין צריך טבילה והוי גר מה"ת, ואני תמה דנהי דעלתה ליה טבילה דאין זה חציצה משום דהיינו רביתה, מכל מקום גירות אין כאן דכיון דקיי"ל עובר לאו ירך אמו הוא וקיי"ל דקטן ל"ל זכיה מה"ת אם כן משויי לגר וכו' עכ"ל, יעו"ש.

ובביאור מחלוקת תוס' דידן ותוס' בסנהדרין נראה, דהנה בכל זכיה דקניינים נצטרך לדין זכיה משני פנים, חדא מצד עצם המעשה קנין, דהרי המעשה קנין הוא מה שפועל חלות הקנין, והרי הוא לא עשה המעשה קנין, ולא שלוחו, ומדין זכיה נחשבת שהמעשה קנין נעשה בעבורו, ועוד באנו לדין זכיה לענין הא דבעינן דעת חלות, דלעולם בקנין בעינן דעת כדי שיחול הקנין, והכא הרי אינו יודע כלל מהקנין, וחסר דעת חלות, וגם לזה אהני דין זכיה, אי משום דמהני דעת הזוכה, אי משום דבזכות נחשב כאילו הוה ליה דעת.

והנה בכל קניינים, כגון הגבהה, בעינן דעת מעשה מלבד הא דבעינן דעת חלות קנין, והדעת מעשה נצטרך להשוותו למעשה קנין, דברי הגבהה גרידא לא הוי אלא פעולת הגבהה בעלמא, ואין דין מתואר של מעשה קנין, ועל ידי דעתו, שהוא רוצה לקנות על ידי פעולת ההגבהה, הוא משווהו למעשה קנין. ואחר שנעשה מעשה קנין על ידי הדעת מעשה, לעצם חלות הקנין עדיין בעינן דעת חלות, מלבד דעת מעשה.

והנה היכא דזוכה לחבירו על ידי הגבהה, הרי לענין הא דבעינן דעת מעשה להשוותה לאותה הגבהה למעשה קנין, אין צריך כלל לדין זכיה, דזה יכול הזוכה לעשות מעצמו, דכיון דעל ידי אותה הגבהה גופא יכול לקנות לעצמו, הרי יש לו דין וכח לעשותו למעשה קנין בעצמו, ואין צריך זכיה לזה, והא דצריך לזכיה הוא כדי שאותו הקנין יוכל לקנות בעד חבירו, אע"פ שחבירו לא עשהו, דהא אין שום דבר בעצם הקנין שמורה למי יקנה, וכמו שיוכל לזכות לזה באותו קנין, יכול הוא לזכות לכל מי שירצה באותו קנין, כאן שבעצם הקנין לא נסתיים מי הוא הקונה, וע"כ בעינן דין זכיה להורות לטובת מי נעשה הקנין, ודין זכיה זה הוא מטעם שליחות, או עכ"פ כעין שליחות, דהזוכה עושה מעשה בעד הקונה.

אמנם מלבד זה הלא בעינן זכיה למלא חסרון דעת חלות הנצטרך לכל קנין, והא דמהני זכיה לזה מתפרש על כמה אופנים, חדא יש לומר כמו"ש בקצות החושן בסי' רל"ה סק"ד דדעת אחרת מקנה אותו מהני מדין זכיה, דאם קטן עושה קנין אלא דחסר דעת קנין, יכול הנותן למלאות ולהוסיף הדעת מדין זכיה, ואם כן בזוכה לחבירו על הגבהה, לענין הא דבעינן דעת חלות מהני דעת הזוכה, דכיון שהוא עשה הקנין בעבור

הקונה, יכול הוא להוסיף הדעת חלות בעבורו, כמו בדעת אחרת מקנה אותו, אי נמי יש לומר דדין זכיה לגבי דעת חלות הוא דכיון דזכות הוא לו, ואילו היה יודע בודאי היה לו דעת חלות, אם כן גם דעת בכח נחשב לדעת, אי נמי יש לומר דזהו חידוש דין זכיה, דזכיה גופא הוי במקום דעת, וכל האופנים האלו אין בהם צד שליחות כלל, אע"ג דהוי מדין זכיה, ונמצא לפי זה דבכל זכיה, לגבי הא דבעינן זכיה בנוגע המעשה, הרי זה דין זכיה של שליחות או דומה לשליחות, אבל דין זכיה הנוגע לדעת חלות אין בו צד שליחות כלל.

והנה בהמעשה גירות של מילה וטבילה יש להסתפק אם נאמר דכיון דזהו מעשה הפועל חלות של גירות הרי זה כמו כל מעשה הפועל חלות וצריך דעת מעשה, או"ד חלוק מעשה גירות משאר מעשים, כגון הגבהה, דהגבהה בלי דעת מעשה אין זה אלא פעולת הגבהה בעלמא, ולכן צריך דעת מעשה לעשותו מעשה קנין, אבל מילה טבילה לשם גירות הרי זה בעצם מעשה גירות, ואין צריך כאן דעת מעשה כלל, והא דבעינן לשם גירות אין זה דין דעת מעשה, אלא דין כונה מצורת המעשה, והרי זה אופן עשייה וחלק מעצם המעשה, ולא דעת מעשה.

והשתא אף אם נאמר דלמעשה גירות בעינן דעת מעשה, מכל מקום חלוק דין זכיה דגירות מזכיה דקנינים, דבקנינים הרי יצירת עצם הקנין יכול לעשות מעצמו בלי דין זכיה, ודין זכיה נצטרך לענין שיוכל הקנין לפעול בעד חברו, כמש"נ, מה שאין כן הגירות דהוי איפכא, דלגבי יצירת עצם המעשה גירות אין הזוכה שום בעלים כמו בקנינים, דהא אין טבילה ומילה של העכו"ם יכול לפעול שום דבר בעד הזיכה עצמו, ואין אותו המעשה יכול לפעול למישהו בלעדי הגר עצמו, ואם כן הא דנעשה המעשה למעשה גירות ע"כ באנו לזה משום זכיה, ומדין זכיה יש לו כח לעשות המעשה גירות, דנחשב לשלוחו של הגר, אמנם כל זה הוא לענין יצירת המעשה גירות, אבל מאחר שנעשה המעשה גירות, על ידי דין זכיה, שוב אין צריך לדין זכיה, דלענין הא דהמעשה גירות פועל להגר, דהרי אותו המעשה גירות נעשה בו, והיא מיוחדת לו, וכל דין אותו המעשה אינו אלא לעשותו גר, וכיון שנעשה המעשה, ע"כ היא נעשית להגר, ואין צריך לזה זכיה, ונמצא דהגירות, נצטרך לזכיה ליצירת המעשה ולא להורות למי תפעול, היפך מקנינים, דיצירת המעשה נעשה על הזוכה, וכל דין זכיה הוא להורות למי תפעול החלות, כמש"נ.

ונראה דתוס' בסוגיין ותוס' בסנהדרין נחלקו בהא דנסתפקנו אם בעינן דעת מעשה למעשה גירות, דהתוס' בסנהדרין ס"ל דלמעשה גירות אין צריך כלל לדעת מעשה, כמש"נ, והרי הגר נימול ונטבל על פי בית דין. ונחשב בית דין עושין המעשה (ודומה לשליח לדבר עבירה דנחשב מעשה המשלח, כיון דנעשה על פי ציוויו, אע"ג דלא שייך כלל שליחות שם), ובית דין מכונים לשם גירות, והרי זה מעשה גירות גמורה, וכיון דלא בעינן דעת מעשה, ונמצא לפי זה דלהשוותו למעשה גירות אין צריך זכיה, ושיהא המעשה גירות נעשה בעד הגר לעולם אין צריך זכיה, כמש"נ, ונמצא דכל דין זכיה הנצטרך בכהאי גוונא הוא לגבי דעת חלות, ולגבי דעת חלות מהני זכיה שלא באופן שליחות, כמש"נ, ונמצא דאין צריך כלל לדין זכיה שהוא מתורת שליחות, וליכא חסרון של אין שליחות לקטן גבי גר קטן, אבל תוס' בסוגיין ס"ל דגם מעשה גירות צריך דעת מעשה כגון מעשה קנין, ונמצא דצריכין לדין זכיה שיוכל להיעשות מעשה גירות, כמש"נ, ודין זכיה זה הוי מדין שליחות ולכן הקשו הא אין שליחות לקטן.

והשתא לפימ"ש נוכל קושית התוס' שהקשה דלמאן דאמר עובר לאו ירך אמו אם כן עדיין צריכין לזכיה לגירות דקטן. ולפימ"ש דכל דין זכיה בתורת שליחות בגירות הוא אך ורק בעשיית המעשה בלבד, כמ"ש, אם כן יש לומר דכיון דאותה טבילה יש לה דין מעשה גירות, מצד זכיית האם, אם כן להא דבעינן שיהני לגבי העובר אין צריך שוב לדין זכיה כלל, אלא כל זמן דהוי מעשה גירות מדינה דאם, ממילא מהני נמי לגירות דעובר בלי דין זכיה, וצריך לומר לפי זה דהך טבילה הוי חדא טבילה בין לגבי האם ובין לגבי העובר, דאם לא כן אלא דאיכא טבילה מיוחדת לאם, וטבילה מיוחדת לעובר, אלא דתרווייהו נעשו בב"א, אם כן עדיין צריכין זכיה לעשותו מעשה גירות לגבי הולד, אמנם גם לפימ"ש שם ר' שלמה איגר ע"כ צריכין לומר כן, דיעו"ש מ"ש הש"א לתרץ דהוי כעין הני שיטות דאע"ג דאין שליחות לנכרי, מכל מקום היכא דהוי לישראל ג"כ שפיר הוי שליחות אף להנכרי, וה"ה בקטן, כיון דהוי שליחות לגבי האם, הוא הדין דהוי נמי שליחות להקטן, וע"כ צריך לומר לפי זה נמי דהוי חדא טבילה לתרווייהו, דאי לאו הכי הרי הוי שליחות מיוחדת לכל אחד ואחד בפני עצמו, והדרא חסרון של אין שליחות לקטן.

והנה עיין בשיטה מקובצת בסוגיין זו"ל: ואפשר דלהני נקט טבילה משום דחשיבא זכות גמור אבל מילה כיון שמצטער לא חשיבא זכות ולא שייך ביה למימר על דעת בית דין ומיהו כיון דכבר מל אפילו הויא חובתו כבר יצא ידי מילה ושוב כשיטבילוהו הויא ליה זכות ונגמרה מלאכתו על דעת בית דין שפיר כנ"ל עכ"ל, יעו"ש, הרי שיטתו דאע"ג דמילה הוי חוב, מכל מקום כיון דלבסוף, גבי טבילה, בשעת חלות הגירות, הוה ליה זכות מהני, ונראה דזה מתבאר עפימ"ש בתוס' סנהדרין, דס"ל להך שיטה דלעצם המעשה גירות אין צריך לדין זכיה כלל, ואם כן לא איכפת לן בהא דהמילה הוי חוב ולא זכות, וכל דין זכיה לא נצטרך אלא לענין הא דבעינן דעת חלות, והרי בשעה דבעינן דעת חלות הרי הוי שעת טבילה, וכבר נגמרה המילה, ובאותה שעה זכות גמור הוא לו, ושפיר אית לן דין זכיה למלאות חסרון דעת חלות.

והנה לקמן בסוגיין אמר רב יוסף הגדילן יכולין למחות איתבייה אביי הגיורת וכו' דאזלה ואכלה בגיורתה לכי גדלה וכו', יעו"ש, והנה בהא דמהני מחאה כשהגדילו יש לבארו על כמה אופנים, חדא יש לומר דהוא מדיני זכיה, כדמצינו בבבא בתרא פ' יש נוחלין דקל"ח דצווח מעיקרא מהני, וכן צווח כששמע, ער"ן פרק השולח דל"ז ע"א, ואם כן כאן דלדין גירות דגר קטן בעינן זכיה, מהני צויחה לבסוף, אי נמי יש לומר כמו"ש התוס' בסנהדרין, הנ"ל, דבעינן קבלת מצות, ונמצא דעדיין חסר מאומה בהגירות, דהיינו קבלת מצות, וזה נתמלא כשהגדיל וקיבל המצות, ואם מיחה הרי חסר קבלת מצות, והא דלא רצו התוס' ללמוד דמחאה מהני בתורת צויחה יש לומר דהיינו טעמא משום דהוי זכות גמור, ולא מהני צויחה בזכות גמור, עיין קצות החושן סי' קצ"ה, וברשב"א פ"ק דקדושין (דף כג.), ושם בפ"י כתב הרשב"ם דצויחה מהני משום דאיכא קצת חוב משום שונא מתנות יחיה, אי נמי יש לומר דצווח מהני רק על שעת החלות, שהרי היה יכול למחות אילו היה יודע, אלא שלא שמע, ואם כן כששמע לאח"ז וצווח איגלאי דבשעתו לא היה לו זכות, אבל אינו יכול לקבוע כשהוא גדול מה היה דינו כשהיה קטן, כיון דבאותה שעה לא היה מהני מחאתו, ומהאי טעמא למדו התוס' דדין מחאה הוי משום קבלת מצות, ועיין בשיטה מקובצת שהביא שיטות

דקבלת מצות אינו מעכב בקטן, אי נמי אינו מעכב כלל, ולהנך שיטות לא נוכל לפרש כמו"ש התוס' בסנהדרין.

והנה עיין בר"ן שהקשה היאך מהני מחאה, הא אין מחאת קטן כלום, ולכשהגדיל נמי לא מהני מחאתו דהא א"א לצמצם רגע שנעשה גדול, ויעו"ש מה שתירץ דמוחה כשהוא קטן, ועדיין עומד במחאתו לכשהגדיל ברגע ראשונה, ודבריו נפלאים, דמה שייך הכא א"א לצמצם, ולמה יצטרך לכוון מחאתו ברגע ראשונה של גדלות, ואם דין מחאה הוא מדין צויחה מדיני זכיה, אם כן הרי צווח וצווח, והרי גילה דעתו דאין זה זכות לו, ומאיזה טעם נחייבו לגלות דעתו ברגע ראשונה של גדלות, והרי בכל צווח לכששמע בודאי ל"א דע"כ צריך לצווח ברגע ראשונה ממש ששמע, אלא בודאי אם צווח בכדי שמיעתו בכהאי גוונא דגילה דעתו דאין זה זכות בעבורו מהני, ואם דין מחאה הוא כמו"ש התוס' בסנהדרין דבעינן קבלת מצות, אם כן אם מיחה כשהגדיל הרי לא קיבל המצות, ומה לי דא"א לצמצם.

והנה לשון הגמרא הכי הוא, איתיביה אביי הגיורת והשבוייה והשפחה שנפדו ושנתגייירו ושנתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד כתובתן מאתים ואי סלקא דעתא הגדילו יכולין למחות יהבינן לה כתובה דאזלה ואכלה בגיורתה, וצריך עיון למה נקט הגמרא הך לישנא בהפירכא, ולמה לא פריך כפשוטו דאס"ד הגדילו יכולין למחות, הרי הוי ספק של קנס לעכו"ם, דהרי התוס' לקמן דכ"ט ע"א בד"ה על הכותית מביאין מגמרא דידן דאין קנס לעכו"ם, ואם כן לנקוט כפשוטו דלא יתן דילמא עכו"ם היא, וכן יש לעיין בלשון הרמב"ם פ"י מלכים הל"ג וז"ל: כסף כתובתה או קנס או מפתה יהיה הכל תחת יד בית דין עד שתגדיל ולא תמחה בגירות שמא תיטול ותגדיל ותמחה ונמצאת זו אוכלת בגיורתה מעות שאין לה זכות בהם אלא בדיני ישראל עכ"ל, ועו"ש, הרי שדקדק הרמב"ם בדיוק כלשון הגמרא דכל החסרון הוא מה שאוכלת בגיות, ועיקר החסרון הוא משום האכילה ולא משום הנתינה.

וכן עיין ברא"ש בקידושין (דף יז): שכתב שם דישאל מומר שמת אביו נשאר ירושתו תחת יד בית דין עד שישוב, שלא יאכל הירושה בגיות, והביא מקור לקנס זו מסוגיין דלא יהבינן לה כתובה או קנס שתיזיל ותיכול בגיורתה, הרי להדיא דס"ל להרא"ש דאין זה חסרון בעיקר הדין דדילמא נותן קנס לעכו"ם, אלא דאין זה אלא בגדר קנס דלא תאכל ממון ישראל בגיות, וצריך עיון.

ונראה דאף לפי מה דס"ל דקבלת מצות אינו מעכב, מכל מקום עצם חפצא של גירות הוי כניסה לכלל מצות, דעל ידי המעשה גירות נכנס לברית המצוות, ואף אם אין צריכין קבלת מצות בפועל, מכל מקום חפצא של גירות הנפעל הוא כניסה לברית המצוות, ולפיכך נראה דכל דין גירות לא שייך אלא בגדול דשייך בו כניסה למצות, אבל קטן שאינו בכלל מצות, לא שייך ביה כלל חפצא של גירות דהוי כניסה למצות, ואע"ג דקטן ישראל הוה ליה ישראל גמור, מכל מקום הגירות חסר.

אמנם אע"ג דגירות לא שייך כשהוא קטן, לכשהגדיל ולא מיחה הרי הוא גר גמור לכל דבר, וצריך לומר דאע"ג דעושה מעשה גירות עכשיו בקטנותו, מכל מקום מהני ליחול הגירות לכשיגדיל ויהא ראוי לכניסה לכלל המצות, והרי זה כמו קנין לאחר ל' דמהני עשיית המעשה קנין עכשיו ולא חלה עד לאחר ל', ואע"ג דהדין הוא דאם כלתה קנינו קודם הלכות יום לא יחול הקנין, מכל מקום בדין לא כלתה המעשה גירות

כשהוא נעשה גדול, דהרי המילה עדיין קיים, שהרי הוא מהול, וגם הטבילה לא כלתה, דאע"ג דאינו ניכר, מכל מקום הרי טבול הוא מקטנותו.

ועיין בשיטה מקובצת לענין קושית הראשונים למה נקט גר קטן מטבילין אותו ולא נקט מלין אותו וז"ל: עוד תירץ הרשב"א דלרבנא נקט טבילה משום שמילה דין הוא שתעלה לו לכשיגדיל ויתרצה דישנה בעולם בשעת רצונו אבל טבילה דבשעתה לא היה בן דעת ובשעה שנתרצה אינה בעולם אימא לא כיון שגירותו מסופק שהרי יכול הוא למחות כשיגדיל קמ"ל עכ"ל, יעו"ש, הרי שכתב דכיון דהגירות מסופק בעינן מעשה קיים, ונראה דהיינו כמו"ש דכל מעשה הוא לגבי עת גדלותו דאז שייך כניסה לברית מצות, ולכן בעינן מעשה קיום, ומילה קיים בעת גדלותו, אבל החידוש הוא בטבילה, דאע"ג דאין ניכר טבילתה, מכל מקום לא אמרינן דכלתה טבילתו, אלא מכיון דסוף סוף טבול הוא, עדיין קיים מעשה טבילה, ומהני לפעול גירות לעת גדלותו. ולפי זה מתבארים היטב דברי הר"ן הנ"ל, דהנה בכל קנין לאחר ל' מהני חזרה קודם ל' לעכב חלות הקנין, ולמד הר"ן דזהו גופא דין מחאה דסוגיין, דכיון דגרות בקטנותו מהני לא לשעתו אלא לעת גדלותו, אם כן דין הוא שיוכל לחזור בו ולעכב החלות, ועל זה הקשה הר"ן דהא חזרה לא מהני אלא קודם החלות, ולאחר ל', אם כבר חל הקנין, שוב לא מהני חזרה, ואם כן הכא קודם חלות גירותו הרי עדיין קטן הוא, ומחאת קטן לאו כלום הוא, ואם מיחה בגדלותו הרי ע"כ צריך למחות ברגע ראשונה של גדלותו, אבל לאחר כך שוב לא מהני מחאתו כיון שכבר חלה הגירות, ולמחות באותו רגע ראשונה של גדלותו אינו יכול שהרי א"א לצמצם, וקושיא עצומה היא ועל זה תירץ דאם מיחה בקטנותו סמוך לגדלות, אם כן עדיין קיים מחאתו ברגע קמא של גדלותו בב"א עם עת חלות הגירות, ומעכבו מלחול, ועיין בתו"י ובתורי"ד. אמנם לפי זה דהגירות מהני לאחר זמן לעת גדלותו, צריך עיון מהו בקטנותו.